

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В НОВОМУ КПК УКРАЇНИ

Дерев'янкін С. Л.
Поліщук О. В.

У наданій статті проведено аналіз таких понять, як принципи (засади) кримінального процесу, визначення їх місця в кримінально-процесуальному законодавстві, та розглядаються питання про можливість об'єднання деяких з них між собою.

Ключові слова: засади кримінального провадження, принципи кримінального провадження, правові положення.

В данній статті проведено аналіз таких понять, як принципи (основы) уголовного процесса, определения их места в уголовно-процессуальном законодательстве и рассматриваются вопросы о возможности объединения некоторых из них между собой.

Ключевые слова: основы уголовного производства, принципы уголовного производства, правовые положения.

In this article the analysis of such concepts as principles (bases) of the criminal process, determine their place in the criminal procedure legislation and discuss the possibility of unification which of them together.

Keywords: fundamentals of criminal proceedings, the principles of criminal proceedings, legal provisions.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України принесло чимало змін щодо порядку й правил виконання його основних завдань у частині захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень та охороні прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Для врегулювання діяльності органів і посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, та для захисту прав і свобод осіб, які беруть у ньому участь, у нормах кримінально-процесуального законодавства закріплені загальні засади кримінального провадження.

У новому КПК України вперше загальні засади кримінального провадження закріплені в окремій главі (гл. 2 КПК). У КПК України 1960 року не було окремої глави, яка б чітко визначала поняття й розкривала зміст основних засад кримінального провадження. Раніше засади кримінального провадження називались принципами кримінального процесу й містились в главі 1, деякі з них - у главі 24 КПК України 1960 року.

Питанням принципів кримінального процесу в юридичній літературі приділялось і приділяється велика увага, оскільки вони займають значне місце в структурі кримінального провадження.

Цілком справедливою є думка Т.Н. Добровольської, яка зазначила: "Якщо ми хочемо дізнатися, яким є

кримінальний процес держави, ми повинні встановити, якими є принципи, що визначають зміст цього процесу". Великий внесок у розробку поняття, місця й значення принципів кримінального процесу зробив М.С. Строгович, який підкреслював, що ними (принципами) варто вважати найважливіші й визначальні правові положення, на яких побудований кримінальний процес.

На важливість засад кримінального процесу звертає увагу професор В.Я. Тацій, підкреслюючи, що значення загальних засад кримінального провадження полягає в тому, що вони:

- служать гарантією правосуддя;
- є гарантією дотримання прав і свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
- є підґрунтям для тлумачення норм кримінального процесуального права й подолання прогалин у правовому регулюванні кримінальних процесуальних правовідносин;
- є гарантією постановлення законних і обґрунтованих рішень;
- синхронізують усю систему норм кримінального процесуального права та забезпечують узгодженість кримінальних процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми;
- служать основою й вихідним положенням для вдосконалення окремих кримінальних процесуальних інститутів і норм права, розвитку процесуальної форми, подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Цю точку зору поділяють і М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко, які відносять до положень принципів кримінального процесу такі якості, що:

це найбільш загальні, вихідні положення, ідеї, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу і які визначають його спрямованість, побудову загалом, форму і зміст стадій і інститутів;

вони відображають панівні в цій державі політичні й правові ідеї, які стосуються завдань, способу формування й здійснення правосуддя в кримінальних провадженнях; вони мають бути закріплені в нормах права;

вони повинні діяти у всіх або кількох стадіях кримінального процесу й обов'язково на його центральній стадії - стадії судового розгляду;

порушення якого-небудь означає незаконність рішення у справі й обов'язкове його скасування.

Проаналізувавши такі точки зору, можна зробити висновок, що загальні засади кримінального провадження - це основні, фундаментальні положення, які декларують найбільш суттєві закономірності й властивості кримінального провадження.

Законодавець закріпив систему основних (загальних) засад кримінального провадження, до яких відніс:

- верховенство права;
- законність;
- рівність перед законом і судом;
- повага до людської гідності;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- таємниця спілкування;
- невтручання в приватне життя;
- недоторканність права власності;
- презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї;
- заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме порушення;
- забезпечення права на захист;
- доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- змагальність сторін і свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості;
- безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
- публічність;
- диспозитивність;
- гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;
- розумність строків;
- мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

На нашу думку, не всі ці положення є основними й визначальними в кримінальному провадженні, незважаючи на те, що вони мають велике значення, однак визначення їх такими й розміщення (розташування) у главі 2 КПК України викликає деякі заперечення й пропозиції.

Насамперед, це "громіздка" назва деяких засад кримінального провадження (ст.ст. 17, 18, 22, 27 КПК України). Назва цих норм повинна бути більш короткою й лаконічною. Наприклад: ст. 17 КПК України - "Презумпція невинуватості", ст. 18 КПК України - "Свобода від самовикриття"; ст. 22 КПК України - "Змагальність сторін"; ст. 27 КПК України - "Гласність і відкритість судового провадження".

На нашу думку, деякі загальні засади кримінального провадження слід об'єднати в одну норму. Так, у главі 2 КПК України міститься дві засади - "Недоторканність житла чи іншого володіння особи" (ст. 13) і "Недоторканність права власності" (ст. 16). Навіщо таке "дроблення" двох ідентичних положень у двох статтях КК, не зовсім зрозуміло. Під поняття "власність" підпадають і "житло чи інше володіння особи, земельні ділянки, транспортні засоби, гаражі, інші будівлі чи приміщення, речі й предмети, які знаходяться в них". Тому ми вважаємо, що доцільніше було б об'єднати ці дві статті КПК в одну норму (статтю) і назвати її "Недоторканність права власності, житла чи іншого володіння особи".

Це стосується й ст.ст. 14 КПК і 15 КПК України, в яких йдеться про таємницю спілкування й невтручання в приватне життя. Невтручання в приватне життя передбачає й таємницю спілкування, як одну зі складових приватного життя, тому й нема потреби розділяти ці положення у двох нормах КПК України.

І останнє, ми переконані, що деякі положення, які законодавець відносить до основних (загальних) засад кримінального провадження, незважаючи на значимість і важливість, недоцільно розміщувати в главі 2 КПК, тому що вони не є основними й фундаментальними, порівняно з іншими. Так, у статті 18 КПК "Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї" йдеться про те, що підозрюваний, обвинувачений, свідок мають право не давати показань з приводу підозри, обвинувачення проти них, а свідок - щодо себе, близьких родичів і членів сім'ї. Дійсно, це положення має важливе значення, але виділяти його в окрему норму КПК і відносити до засад кримінального провадження немає потреби. На наш погляд, доцільніше було б розмістити це положення в параграфі 3 глави 4 КПК - "Показання", як різновид процесуальних джерел доказів. Це стосується й ст. 21 КПК України "Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень". Оскільки положення в цій статті належать до судових стадій, то логічніше було б їх розмістити в главі 3 КПК України, в якій закріплені основні напрями діяльності суду в кримінальному провадженні.

Далі, стаття 24 КПК України "Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності" гарантує права на їх оскарження. Однак у КПК України міститься цілий ряд норм, які детально розкривають порядок (правила) оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора, слідчого судді, слідчого (ст.ст. 303-313 КПК), рішень суду (гл. 1 ст. 393, ч. 1 ст. 425 КПК України). Тому також немає потреби відносити цей інститут до загальних засад кримінального провадження.

Законодавець відносить до основних засад кримінального провадження інститут розумних строків (ст. 28 КК), незважаючи на те, що в КПК існує ціла глава 7 "Процесуальні строки" (ст.ст. 113-117 КПК), в якій детально конкретизуються установлені законом проміжки часу, межі й таке інше.

Тому, на нашу думку, ці положення відносити до основних засад кримінального провадження не має сенсу, оскільки вони не є основними й фундаментальними, а по друге, всі вони знаходять своє конкретне втілення в інших нормах КПК України.

Література

1. Конституція України від 28.06.96 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України від 23.07.96 р. - № 30. - С. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. - 2012. - 19 травня (№ 90-91).
3. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. - К., 2000. - 320 с.
4. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: Монографія. - Х.: "Золота миля", 2009. - 400 с.
5. Пашинін О.І. Актуальні проблеми досудового провадження в кримінальному процесі України: Монографія. - Х.: Кроссруд, 2009. - 164 с.
6. Смоков С.М., Горелкіна К.Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу в кримінальному судочинстві. - Одеса: Астропринт, 2012. - 152 с.
7. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) [Текст]: [монографія] / О.Ю. Татаров - Донецьк: ТОВ ВПП "ПРОМІНЬ", 2012. - 640 с.

8. Удалова Л.Д., Паризький І.В. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: Навчальний посібник. - К: Видавничий дім "Скіф", 2012. - 184 с.

2010. - 180 с.

9. Удалова Л.Д., Корсун В.Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: Монографія. - К: Видавничий дім "Скіф", 2012. - 168 с.

10. Узагальнення Верховного Суду України судової практики в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. - К.: ПАЛИВОДА А.В.,

Дерев'янкін С.Л.
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального процесу
ОДУВС

Поліщук О.В.
старший викладач кафедри
кримінального процесу
ОДУВС

Надійшла до редакції: 09.12.2013